

MARCIN SKŁADANOWSKI
(KATOLICKI UNIwersYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II)*

 <https://orcid.org/0000-0003-1437-8904>

„Motorola” i „Giwi” – bohaterowie i święci „ruskiego świata”. Idealizacja i sakralizacja w kontekście ideologii neoimperialnej Aleksandra Dugina¹

Streszczenie. Rosyjskie działania propagandowe związane z konfliktem w Donbasie zmiierzają do przedstawienia tego regionu w warstwie kulturowej, duchowej, aksjologicznej i religijnej jako nieodłącznej części tzw. ruskiego świata (*русский мир*), rozumianego jako rosyjska wspólnota cywilizacyjna. Ważnym elementem ideologicznej polityki Rosji względem Donbasu jest kształtowanie obrazu „ruskiego bohatera”. Przedstawiany artykuł poświęcony jest heroizacji i sakralizacji dwóch najgłośniejszych postaci związanych z konfliktem w Donbasie – Arsena Pawłowa („Motoroli”) oraz Michaiła Tołstycha („Giwiego”). Interesującym kontekstem ukazującym tło ideologiczne i konsekwencje heroizacji Pawłowa i Tołstycha są nacjonalistyczne poglądy Aleksandra Dugina, jednego z najbardziej znanych ideologów współczesnego rosyjskiego neoimperializmu. W artykule najpierw zarysowane są sylwetki obu postaci. W dalszej kolejności uwagę zwraca się na ideologiczny aspekt konfliktu w Donbasie, w który wpisuje się medialna kreacja Pawłowa i Tołstycha. W tym kontekście omawia się przejawy idealizacji i sakralizacji ich postaci oraz społeczne, polityczne i ideologiczne znaczenia takich działań propagandowych.

Słowa kluczowe: Arsen Pawłow, Michaił Tołstych, Motorola, Giwi, Aleksandr Dugin, wojna w Donbasie, militarizm rosyjski.

1. Wstęp

Konflikt na wschodzie Ukrainy, w tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republicach Ludowych, stał się w Donbasie i w Rosji okazją do zintensyfikowania działań propagandowych. Zmierzają one do przedstawienia tego regionu w warstwie kulturowej, duchowej, aksjologicznej i religijnej jako

* Wydział Teologii, Katedra Historii Dogmatów i Teologii Historycznej, e-mail: skladanowski@kul.pl

¹ Artykuł powstał w ramach grantu przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki (2016/21/B/HS1/00815).

nieodłącznej części tzw. ruskiego świata (*руський мир*), rozumianego jako rosyjska wspólnota cywilizacyjna, która sięga poza granice Federacji Rosyjskiej. Konflikt w Donbasie ma w tej perspektywie nie tylko wymiar militarny czy ekonomiczny, lecz także ideologiczny. Jest on – w przekazie rosyjskich mediów federalnych, a jeszcze wyraźniej w dyskursie rosyjskich środowisk konserwatywnych – walką o ruskie tradycje, język i kulturę. Walka ta toczy się przeciwko zachodniemu imperializmowi. Od początku konfliktu, datującego się na przełom 2013 i 2014 r., zainteresowanie nim ze strony oficjalnych mediów rosyjskich, realizujących politykę ideologiczną władz Rosji, zdecydowanie zmalało. O ile w pierwszym okresie wiązano z nim perspektywę powiększenia Federacji Rosyjskiej o nowe podmioty (co najmniej obwody doniecki i ługański, a w niektórych ujęciach także resztę wschodniej Ukrainy – z Charkowem, Mariupolem czy Odessą, tak aby połączyć kontynentalną Rosję z anektowanym Krymem), o tyle dzisiaj coraz wyraźniej akcentuje się jego wymiar wewnętrzny, wewnątrzukraiński. Dowodem tego jest fakt, że Federacja Rosyjska nie uznała tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republik Ludowych, mimo że uznaje za państwa powstałe w podobnych okolicznościach i również w pełni kontrolowane przez siebie części Gruzji – Abchazję i Osetię Południową. Dzisiaj wydaje się, że polityka rosyjska zmierza przede wszystkim do utrzymywania *status quo* w kontrolowanych przez separatystów częściach obwodów donieckiego i ługańskiego, tak aby trwale destabilizować Ukrainę, a przez to również uniemożliwić jej integrację z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (dalej: NATO) i Unią Europejską.

Te ogólne spostrzeżenia nie umniejszają jednak znaczenia ideologicznej warstwy konfliktu w Donbasie. Przekaz ideologiczny wpisuje się w popierany przez prezydenta Władimira Putina kierunek rozwoju Rosji, oparty na jej izolacji (zwłaszcza względem Zachodu), jak też na przekonaniu o tym, że Rosjanie (czy ściślej mówiąc: ludzie „ruscy” – *русские*, mówiący po rosyjsku i identyfikujący się z kulturą rosyjską), także ci, którzy żyją poza granicami Federacji Rosyjskiej (głównie na Ukrainie, Białorusi, w państwach bałtyckich), winni być lojalni przede wszystkim wobec Rosji. Strategia ta okazała się skuteczna w wielu sytuacjach, zwłaszcza tam, gdzie po upadku Związku Radzieckiego nowo powstałe państwa nie umiały prowadzić skutecznych działań, które mogłyby przyczynić się do wykształcenia poczucia związku obywateli z państwem.

Ważnym elementem ideologicznej polityki Rosji względem Donbasu (a pośrednio względem rosyjskojęzycznej ludności Ukrainy) jest kształtowanie obrazu bohatera wojny o „ruski świat”, wyraźnie nawiązujące do propagandy radzieckiej odwołującej się do bohaterów wielkiej wojny ojczyźnianej (1941–1945). Kreowanie nowych bohaterów „ruskiego świata” odbywa się przede wszystkim w mediach (zarówno rosyjskich, jak i należących do tzw. republik ludowych) oraz na głębszym, ideologicznym poziomie, w działalności współczesnych rosyjskich środowisk konserwatywnych i neoimperialnych.

Prezentowany artykuł poświęcony jest heroizacji i sakralizacji dwóch najgłośniejszych postaci związanych z konfliktem w Donbasie – Arsena S. Pawłowa („Motoroli”) oraz Michaiła S. Tołstycha („Giwiego”). Niejasne okoliczności ich śmierci stały się dodatkową podstawą do kreowania ich na bohaterów. Niekiedy ta kreacja – medialna, jak również ideologiczna, religijna i polityczna – przybiera formę sakralizacji: są oni nie tylko bojownikami za „ruski świat”, lecz także świętymi męczennikami moskiewskiego prawosławia. W takim charakterze ich postaci mają stać się wzorem „ruskiego” i „prawosławnego” człowieka. Z tego powodu podejmowane są również próby, aby wykorzystać ich spreparowany życiorys w pracach rosyjskich młodzieżowych organizacji patriotycznych i paramilitarnych. W najgłębszym ideologicznym sensie, wyrażanym przez rosyjskich działaczy konserwatywnych i prawosławnych – m.in. skupionych w Klubie Izborskim² – kreacja bohaterów „ruskiego świata” ma dowodzić tego, że wschodnia Ukraina stanowi w wymiarze kulturowym, historycznym i religijnym nieodłączną część Rosji, a misją władz Federacji Rosyjskiej jest niedopuszczenie, aby znalazła się ona pod wpływem Zachodu. W tej sytuacji interesującym kontekstem ukazującym tło ideologiczne i konsekwencje heroizacji Pawłowa i Tołstycha wydają się nacjonalistyczne poglądy Aleksandra Dugina, członka Klubu Izborskiego i jednego z najbardziej znanych ideologów współczesnego rosyjskiego neoimperializmu.

Z uwagi na poruszany temat artykuł zbudowany jest na dwojakiego rodzaju źródłach. Podstawą opracowania medialnej idealizacji i sakralizacji Pawłowa i Tołstycha są materiały rosyjskojęzycznych agencji informacyjnych – działających zarówno na terenie Federacji Rosyjskiej, jak i w tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republikach Ludowych. Z kolei ideologiczna interpretacja tego procesu oparta jest na refleksji Dugina, który ze szczególną pasją domaga się otwartej rosyjskiej interwencji zbrojnej w Donbasie i jego przyłączenia do Rosji jako początku procesu nowego „zbierania ziem ruskich” i przywracania rosyjskiego imperium.

Te zagadnienia zostaną w niniejszym artykule przedstawione w czterech etapach. Najpierw (1) zarysowane zostaną sylwetki obu postaci, ze wskazaniem na znaczące dla poruszanej tematyki elementy ich życiorysu. W dalszej kolejności (2) uwaga zostanie zwrócona na ideologiczny aspekt konfliktu w Donbasie,

² Rosyjski *think tank* powstały w 2012 r., gromadzący przedstawiciele rosyjskich środowisk konserwatywnych, takich jak Aleksandr Prochanow, przewodniczący Klubu, skrajnie prawicowych, jak Aleksandr Dugin, oraz politycznie zaangażowanych kręgów prawosławnych, jak metropolita Tichon Szewkunow, uważany niekiedy za duchowego doradcę prezydenta Putina. Wśród celów, jakie stawia sobie Klub, z punktu widzenia przedstawianego artykułu istotne jest dążenie do wywierania wpływu na rosyjskie środki masowego przekazu, w szczególności w opozycji do promotorów społeczeństwa obywatelskiego, uważanego przez członków Klubu za ideowo i moralnie upadłe. Klub ma również na celu integrację rosyjskich patriotów, przeciwstawiających się politycznym i kulturowym oddziaływaniom Zachodu, jak również zwolenników Zachodu w samej Rosji, określanych mianem „piątej kolumny”. *Vide: O klubie*, <https://izborsk-club.ru/about> (dostęp: 15 IX 2018).

w który wpisuje się medialna kreacja Pawłowa i Tołstycha – zarówno za ich życia, jak i po śmierci. W tym kontekście omówione zostaną (3) przejawy idealizacji i sakralizacji ich postaci oraz podjęta zostanie próba ustalenia społecznego, politycznego i ideologicznego znaczenia takich działań propagandowych. To z kolei pozwoli sformułować wnioski końcowe (4).

2. Kilka słów o życiu bohaterów „ruskiego świata”

Jak się okaże w dalszej części artykułu, biografie Pawłowa i Tołstycha nie miały większego znaczenia, gdy chodzi o próby tworzenia ich kultu jako bohaterów i świętych „ruskiego świata”. W działaniach propagandowych i ideologiczno-religijnych wykorzystano raczej pewne, odpowiednio przedstawione, elementy ich życiorysów, pomijając milczeniem te, które nie pasują do kreowanego wizerunku.

Warto jednak wspomnieć to, co wiadomo o życiu Pawłowa i Tołstycha – zarówno sprzed ich zaangażowania w konflikt na wschodniej Ukrainie, jak i z okresu walk po stronie prorosyjskich separatystów. Przyjrzenie się tym faktom pokazuje, w jaki sposób propaganda tzw. republik ludowych, wspierana przez rosyjskie media federalne, kreowała obraz bohaterów. Co może ważniejsze, zestawienie życiorysów z kreowanymi obrazami umożliwi zrozumienie istoty kultu bohaterów wspieranego przez rosyjskie kręgi skrajnie prawicowe i konserwatywne, do których należą intelektualści tacy jak Aleksander Dugin.

a) „Motorola”

Arsen (Arsenij) Pawłow³, znany pod pseudonimem „Motorola”, urodził się 2 lutego 1983 r. w Uchcie, wówczas należącej do Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej Komi, wchodzącej w skład Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Obecnie Uchta znajduje się w Republice Komi, będącej częścią Federacji Rosyjskiej. Od 2002 r. służył w armii rosyjskiej jako łącznościowiec, co stało się zresztą źródłem jego pseudonimu. W ramach służby uczestniczył m.in. w operacjach antyterrorystycznych w Czeczenii.

³ Źródła do zarysu biografii – ujęcia krytyczne: *Dve zheny i pytki. Boyevoy put' Motoroly*, <https://korrespondent.net/ukraine/3758601-dve-zheny-y-pytky-boevoi-put-motoroly> (dostęp: 15 IX 2018); *Kto takoy Motorola. Biografiya odioznogo boyevika DNR*, <https://vesti-ukr.com/donbass/205540-kto-takoy-motorola-biografija-odioznogo-boevika-dnr> (dostęp: 15 IX 2018); ujęcia wpisujące się w nurt heroizacji postaci: *Biografiya opolchentsa Motoroly*, <http://novorosnews.ru/persons/biografiya-opolchentsa-motoroly/> (dostęp: 15 IX 2018); Dmitriy Lekukh, *Geroi nashego vremeni*, <https://ria.ru/analytics/20171016/1506932313.html?inj=1> (dostęp: 15 IX 2018). Na uwagę zasługuje propagandowy, w pewnym sensie hagiograficzny, tekst znanego rosyjskiego pisarza Zachara Prilicpina na temat Pawłowa: *Pamyati Motoroly: Arsen Pavlov v Donetske – doma*, http://rusvesna.su/recent_opinions/1467801633 (dostęp: 15 IX 2018).

Po odejściu z armii trudnił się różnymi zajęciami. Jego ostatnie miejsce pracy, przed zaangażowaniem w konflikt na Ukrainie, to myjnia samochodowa w Rostowie nad Donem. W kontekście jego późniejszej heroizacji warto wspomnieć, że Pawłow nie miał bynajmniej kryształowej opinii. Przykładowo w 2012 r. został skazany przez sąd rejonowy w Rostowie na półtora roku pozbawienia wolności w zawieszeniu za dokonany pod wpływem alkoholu współudział w uprowadzeniu samochodu z myjni, w której pracował.

Życie Pawłowa zmieniła decyzja o porzuceniu dotychczasowej pracy i zaangażowaniu się w walkę na Ukrainie po stronie prorosyjskich separatystów. Na Ukrainie przebywał od 28 lutego 2014 r. Gdy siły prorosyjskie liczyły na objęcie rewoltą całej wschodniej, w większości rosyjskojęzycznej, Ukrainy – z Charkowem, Dniepropietrowskiem (obecnie: Dnieprem), Odessą i Mariupolem – Pawłow był jednym z przywódców rzekomo spontanicznych zamieszek w Charkowie w marcu 2014 r. Od kwietnia działał w rejonie Słowiańska pod komendą Igora Girkina (znanego bardziej jako „Strielkow”), obywatela rosyjskiego, w początkowym okresie kierującego działaniami zbrojnymi separatystów. Następnie, już po konflikcie wśród separatystów i wyjeździe Girkina do Rosji, dowodził ochotniczym batalionem „Sparta”. Brał udział w walkach o Słowiańsk i Iłowajsk. Ważnym elementem, tworzącym jeszcze za życia jego obraz bohatera „ruskiego świata”, był jego udział w najbardziej dramatycznych, krwawych walkach – w szturmie na lotnisko w Doniecku (wrzesień–październik 2014 r.) i w kotle debalcewskim (luty 2015 r.). Warto zauważyć, że w tym okresie stał się szerzej znany za sprawą rosyjskich mediów (m.in. angielskojęzycznej stacji telewizyjnej „Russia Today”, obecnie: RT), prowadzących bezpośrednie relacje z walk. Analiza wypowiedzi Pawłowa, które przedostały się wówczas do przestrzeni medialnej, oraz relacji świadków ujawnia jednak, że brał on udział w zbrodniach wojennych. Przyszły bohater był oskarżany o udział w znęcaniu się, torturach i publicznym rozstrzeliwaniu ukraińskich jeńców. Według zeznań świadków miał ich osobiście zabijać.

Pawłow zginął 16 października 2016 r. w wybuchu bomby umieszczonej w windzie w bloku w Doniecku, gdzie mieszkał. Władze tzw. Donieckiej Republiki Ludowej (dalej: DRL) od początku oskarżały o zorganizowanie zamachu na życie bohatera i „pułkownika armii DRL” Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy. Chociaż przywódca DRL Aleksandr Zacharczenko, sam zabity w zamachu 31 sierpnia 2018 r., zapowiadał, że tożsamość ukraińskich zamachowców jest mu znana i zostanie ujawniona⁴, to jednak do dzisiaj śmierć Pawłowa pozostaje niewyjaśniona. Mimo tych wątpliwości władze DRL zorganizowały Pawłowowi w Doniecku publiczny pogrzeb, w którym, według oficjalnych danych, wzięło udział 50 tys. osób.

⁴ *V DNR zayavili o zaderzhanii prichastnykh k gibeli Motoroly*, <https://russian.rt.com/ussr/news/440141-dnr-gibel-motorola> (dostęp: 15 IX 2018).

b) „Giwi”

W odróżnieniu od Pawłowa Michał Tołstych („Giwi”)⁵ był obywatelem Ukrainy, chociaż sam przyznawał się do gruzińskich korzeni. Urodził się 19 lipca 1980 r. w Hłowajsku, w ówczesnej Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej. Używany przez niego pseudonim pochodził z czasów jego służby w armii ukraińskiej (1998–2000), w której był dowódcą czołgu. Po jej zakończeniu pracował m.in. jako alpinista przemysłowy i operator urządzeń.

Od 2014 r. Tołstych brał udział w konflikcie ukraińskim po stronie separatystów. W maju tego roku uczestniczył w walkach o Słowiańsk, latem – w walkach o Hłowajsk, a od września 2014 r. – w oblężeniu lotniska w Doniecku. Podobnie jak Pawłow Tołstych stał się bohaterem frontowych relacji prowadzonych przez rosyjskie kanały propagandowe. Zarówno te oficjalne relacje, jak i nagrania amatorskie, dostępne w Internecie, potwierdzają oskarżenia, według których Tołstych był zbrodniarzem wojennym – brał udział w znęcaniu się, torturach i rozstrzeliwaniu ukraińskich jeńców. W czasie swojej krótkiej kariery obrońcy „ruskiego świata” udało mu się przeżyć dwa zamachy zorganizowane w 2015 i 2016 r. Zginął jednak w kolejnym, przeprowadzonym 8 lutego 2017 r. w siedzibie jego oddziału wojskowego w Makiejwce. Tak jak w przypadku śmierci Pawłowa, o zabójstwo Tołstycha władze DRL oskarżały agentów Służby Bezpieczeństwa Ukrainy⁶. Również tym razem nie ustalono sprawców, a niektóre okoliczności mogą przemawiać za tym, że przyczyną śmierci „pułkownika armii DRL” były wewnętrzne porachunki między separatystami⁷. Także Tołstychowi zorganizowano w Doniecku państwowe uroczystości pogrzebowe.

Zyciorysy obu bohaterów „ruskiego świata” są zasadniczo bardzo podobne. Przeciętne, niczym niewyróżniające się, a nawet odbiegające od moralnego ideału, życie przed konfliktem rosyjsko-ukraińskim od roku 2014 zmienia się wskutek zaangażowania po stronie separatystów. Obaj brali udział w zbrodniach wojennych, byli też kreowani na bohaterów nie tylko przez propagandę separatystów, lecz także przez rosyjskie środki przekazu. Obaj zginęli w niejasnych

⁵ Źródła do zarysu biografii – ujęcie krytyczne: *Po sledam Motoroly. Boyevoy put' Givi*, <https://korrespondent.net/ukraine/3811977-po-sledam-motoroly-boevoy-put-hyvy> (dostęp: 15 IX 2018); M. Krutov, *Soldaty yego prezirali*, <https://www.svoboda.org/a/28297884.html> (dostęp: 15 IX 2018); ujęcia gloryfikujące: *Biografiya opolchentsa Givi*, <http://novorosnews.ru/persons/biografiya-opolchentsa-givi/> (dostęp: 15 IX 2018); *Biografiya Mikhaila Tolstykh (Givi)*, <https://ria.ru/spravka/20170208/1487411171.html> (dostęp: 15 IX 2018).

⁶ A. Ivanova, „*Delo budet raskryto v etom godu*”: v DNR ustanovili vsekh prichastnykh k ubiystvu Givi, <https://russian.rt.com/usst/article/479115-dnr-rassledovanie-ubistvo-givi> (dostęp: 15 IX 2018).

⁷ Na temat rozbieżności w interpretacji przyczyn śmierci Tołstycha: *Kto i pochemu mog ubit' kombata „Somali” Givi*, <https://www.bbc.com/russian/features-38910485> (dostęp: 15 IX 2018).

okolicznościach, przy czym niewykluczone, że ich śmierć nie była rezultatem odwetu służb ukraińskich, lecz konfliktu między dowódcami poszczególnych grup zbrojnych składających się na armie „republik ludowych”.

3. „Święta wojna” (*священная война*) na wschodniej Ukrainie

Postacie Arsena Pawłowa i Michaiła Tołstycha są dla refleksji nad ideologicznym tłem toczącej się na wschodniej Ukrainie wojny, jak również nad współczesną rosyjską ideologią neokonserwatywną i neoimperialną o wiele ważniejsze, niż wynikałoby to z zarysowanych życiorysów. Już przedstawione fakty na temat obu „pułkowników armii DRL” skłaniają do pytania, na jakiej podstawie osoby o tak wątpliwych kwalifikacjach moralnych, z udokumentowanym – w postaci zeznań świadków, własnych relacji oraz nagrań filmowych – udziałem w zbrodniach wojennych, mogły być jeszcze za życia uważane za bohaterów walki o rosyjską kulturę, tradycję i język, a po śmierci stać się w niektórych środowiskach konserwatywnych symbolami rosyjskiej odwagi, a nawet świętości i męczeństwa poniesionego za wiarę prawosławną.

Zrozumienie zarysowanego w ten sposób problemu nie jest możliwe bez uwzględnienia kontekstu wojny w Donbasie, który niekiedy umyka obserwatorom zachodnim, a ma niemałe znaczenie w wojennej propagandzie – prowadzonej nie tylko przez „republiki ludowe”, lecz także przez rosyjskie środowiska konserwatywne. Rzecz jasna, ten typ zideologizowanej propagandy adresowany jest głównie do samych Rosjan, jak też do rosyjskojęzycznej ludności byłych republik radzieckich, która – zgodnie z ideologią „ruskiego świata” – powinna utożsamiać się bardziej z państwem rosyjskim niż z nowo powstałymi na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. państwami⁸. Przekaz propagandowy, w którym mieszczą się kreacje postaci Pawłowa i Tołstycha, może być zrozumiały tylko w rosyjskim (czy szerzej: poradzieckim) kontekście politycznym i kulturowym, ponieważ odwołuje się do dwóch fundamentów ideologicznych.

a) Interpretacja poradziecka

Pierwszym kontekstem interpretacyjnym jest zakorzeniona wciąż w kulturze państw poradzieckich sakralizacja „świętej wojny”, pierwotnie związana z kultem bohaterów tzw. wielkiej wojny ojczyźnianej. Kult bohaterów tej wojny stał

⁸ A. Dugin, *Ukraina: moya voyna. Geopoliticheskiy dnevnik*, Moskwa 2015, s. 337–339; idem, *Novaya formula Putina: Osnovy eticheskoy polityki*, Moskwa 2014, s. 68; A. van Nieukerken, *Ruś Kijowska między Eurazją a Europą środkowowschodnią. Rosyjskie narracje tożsamościowe z zachodniego punktu widzenia*, „Porównania” 2015, nr 16, s. 21; *Russkaya doktrina. Gosudarstvennaya ideologiya epokhi Putina*, red. A.B. Kobayakov, W.W. Aver’yanov, Moskwa 2016, s. 340–343.

się jednym z głównych elementów ideologii i symboliki radzieckiej⁹. Wraz z zacieraniem się brutalnej prawdy o wielkich stratach, w tym o milionach ofiar, poniesionych przez Związek Radziecki, kult ten zyskał w pełni rozwiniętą postać ideologiczną, w której dominującymi akcentami były antyokcydentalizm (powiązany z pomniejszaniem lub negowaniem roli aliantów zachodnich w zwycięstwie nad Trzecią Rzeszą) i gloryfikacja narodu (w znaczeniu radzieckim, ponadnarodowym, bliskim pojęciu ludu – *многонациональный народ*, ale odróżniającym się od ludu organizacją państwową oraz wspólnotą celów i wartości). Jak słusznie zauważa Shaun Walker, wojna stała się źródłem radzieckiej i rosyjskiej tożsamości, o wiele głębszym niż powierzchownie tylko przyjmowana ideologia marksistowsko-leninowska¹⁰.

Do takiego sposobu wykorzystania wojny wrócił Władimir Putin w podejmowanej od 2000 r. próbie nadania Federacji Rosyjskiej nowej ideologii narodowej i państwowej po czasach zamętu lat dziewięćdziesiątych, nazywanych w Rosji „złymi dziewięćdziesiątymi” (*лихие девяностые*). Im bardziej zaciera się pamięć o rzeczywistym przebiegu wojny, co wiąże się także ze zmniejszającą się liczbą żyjących weteranów, tym bardziej wielka wojna ojczyźniana staje się polem działań ideologicznych. Można to dostrzec zwłaszcza od mocnego opowiedzenia się przez Władimira Putina za antyzachodnim kursem Rosji w tzw. mowie monachijskiej¹¹. W czasie wystąpienia na międzynarodowej konferencji na temat bezpieczeństwa w Monachium (*Munich Security Conference*), 10 lutego 2007 r., Putin stanowczo wystąpił przeciwko narzucaniu systemu praw, wartości i zasad właściwego jednemu państwu innym państwom, wyraźnie wskazując Stany Zjednoczone¹². Tym samym zakwestionował model świata jednobiegunowego oraz hegemonię Zachodu na arenie międzynarodowej. „Mowa monachijska” jest interpretowana jako początek nowej polityki zagranicznej oraz ideologicznej Federacji Rosyjskiej, w której celem nie jest już współpraca z Zachodem czy też upodobnienie struktur i zasad funkcjonowania państwa do wzorców zachodnich demokracji, lecz stworzenie alternatywnej propozycji opartej na odmiennych wartościach, zasadach i celach politycznych. Konfrontacyjna, a nawet agresywna polityka Rosji po 2007 r. wydaje się potwierdzać taką interpretację¹³.

⁹ V. Sperling, *Making the Public Patriotic. Militarism and Anti-Militarism in Russia*, [w:] *Russian Nationalism and the National Reassertion of Russia*, ed. M. Laruelle, Abingdon 2010, s. 218–221.

¹⁰ S. Walker, *The Long Hangover. Putin's New Russia and the Ghosts of the Past*, New York 2018, s. 21–41.

¹¹ A. Dugin, *Geopolitika Rossii*, Moskwa 2014, s. 471–474; M.N. Katz, *Can Russian-US Relations Improve?*, „Strategic Studies Quarterly” 2014, vol. VIII, No. 2, s. 134.

¹² Oficjalna angielskojęzyczna wersja przemówienia: V. Putin, *Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy*, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (dostęp: 31 VIII 2019).

¹³ A. Dugin, *Teoriya mnogopol'yarnogo mira. Plyuriversum*, Moskwa 2015, s. 314; A. Chadaev, *Putin: nashi tsennosti*, Moskwa 2018, s. 41.

W działaniach zbrojnych przeciwko Gruzji i Ukrainie pamięć o wojnie wraca z całym ideologicznym kontekstem radzieckim: antyokcydentalizmem, kultem państwa i narodu, tak że staje się ona ważnym elementem nowej tożsamości rosyjskiej.

Nie może dziwić to, że również w przypadku konfliktów zbrojnych inspirowanych dzisiaj przez Rosję podejmowane są próby ich ideologicznego połączenia z mitem wielkiej wojny ojczyźnianej. Widać to w wojnie w Donbasie, która dla rosyjskich środowisk konserwatywnych jest kontynuacją wielkiej wojny z faszyzmem, który tym razem miały odrodzić się w rządach „kijowskiej junty” oraz w zbrodniach „banderowskich mścicieli”¹⁴. Nie ma przy tym większego znaczenia, że relacje o tych zbrodniach, powielane przez rosyjskie media, okazują się bez wyjątku fałszywe. Chodzi tutaj bowiem o ideologiczną kreację na wewnętrzny użytek Rosji i osób tworzących „ruski świat” poza jej granicami. Z tego powodu w Doniecku czy Ługańsku organizowane są defilady wojskowe z okazji Dnia Zwycięstwa czy pochody „Nieśmiertelnego pułku” (*Бессмертный полк*), które choć pierwotnie służyły upamiętnieniu poległych w walce z hitlerowskim najeźdźcą żołnierzy, w ostatnich latach przekształciły się w wielką ideologiczną i nacjonalistyczną manifestację oddania władzy i poparcia jej konfrontacyjnej polityki wobec Zachodu¹⁵.

b) Interpretacja imperialno-prawosławna

Drugim kontekstem, w jakim można zrozumieć ideologiczną interpretację wojny w Donbasie, jest rosyjska ideologia religijno-polityczna, w znacznej mierze zsekularyzowana, jednakże mająca zakorzenienie w typowym dla ruskiego i rosyjskiego prawosławia rozumieniu relacji jednostki do wspólnoty, a przez to również obywatela do państwa. Na ten antropologiczny i religijny aspekt ideologicznej kreacji konfliktu w Donbasie, a zatem również bohaterów tego konfliktu, zwraca się dzisiaj zbyt małą uwagę. Tymczasem właśnie on umożliwia zrozumienie, dlaczego przemoc związana z konfliktem, w tym zwłaszcza tysiące jego cywilnych ofiar, nie wpływa nie tylko na postawę jego inspiratorów, faktycznie kontrolujących „republiki ludowe”, lecz także nie przekłada się na postawę „ruskiego świata”, w tym samych Rosjan.

Aby to zrozumieć, należy odwołać się do dwóch specyficznych cech ruskiego, a potem rosyjskiego prawosławia, które ukształtowały się w wyniku zetknięcia prawosławia przybyłego na Ruś Kijowską z Bizancjum z azjatyckimi tradycjami społeczno-politycznymi w okresie „niewoli tatarskiej” (XIII–XV w.). Niebagatelne znaczenie ma tutaj to, że z tego okresu zwycięsko wyszło nieznaczące

¹⁴ A. Dugin, *Ukraina: moya voyna...*, s. 24.

¹⁵ B. Yaremenko, *Skrepy i bessmertnyy polk*, <https://inosmi.ru/politic/20180508/242167594.html> (dostęp: 15 IX 2018).

wcześniej Księstwo Moskiewskie, uzyskując dominację na Rusi, a jednocześnie podlegając najsilniejszym zmianom kulturowym wynikającym z dominacji tatarskiej¹⁶. Wspomnianymi dwiema cechami są: kolektywistyczna antropologia oraz manichejska historiozofia.

Ruska i rosyjska antropologia prawosławna nie koncentruje się na jednostce-osobie, mającej – zgodnie z zachodnimi, nie tylko chrześcijańskimi, przekonaniem – niezbywalną godność i związane z nią prawa. Skupia się ona na wspólnotcie, która jest źródłem godności i praw osoby¹⁷. Istnienie we wspólnotcie jest dla człowieka konieczne, ponieważ tylko w ten sposób może on osiągnąć dobro i szczęście. Wspólnota ma przy tym bardzo konkretną formę – Kościoła, narodu-ludu, państwa. Z tego powodu antropologia prawosławna o wiele bardziej inspirowa do służby państwu i poświęcenia się przez obywateli na jego rzecz. Nie wynikają z niej natomiast wyraźnie obowiązki państwa wobec obywateli. W rosyjskiej tradycji imperialnej taka koncepcja człowieka uległa sekularyzacji i dalszej radykalizacji. Jak mówi Aleksander Dugin, przypominając sedno tej tradycji, dziejową misją Rosji jest bycie imperium¹⁸. Człowiek, Rosjanin, część „ruskiego świata” rośnie tylko wtedy, kiedy rośnie całe imperium. Los jednostki jest w takiej wizji człowieka nieznaczący – o ile nie jest to bohater, który poświęcił się powiększaniu imperium¹⁹. W tym kontekście, co może wydawać się zadziwiające i trudne do przyjęcia, Dugin wyraźnie wskazuje na to, że wojna jest naturalnym i koniecznym elementem ruskiej i rosyjskiej historii i jako taka ma wartość pozytywną. Wartości tej nie umniejszają żadne ofiary, ponieważ jej wyznacznikiem jest los imperium²⁰.

Z kolei manichejska historiozofia wyraża się w bardzo ostrym podziale świata na dobro i zło. W tej długiej tradycji, wzmocnionej na Rusi Moskiewskiej przez upadek Konstantynopola i świadomość bycia przez wieki jedynym państwem prawosławnym, Zachód jest obszarem działania zła, grzechu i kłamstwa, podczas gdy „święta Ruś” ma szczególną dziejową misję, którą może wypełnić jedynie w izolacji od jego zgubnych wpływów²¹. Jakkolwiek zdumiewająco mogłyby

¹⁶ M. Bassin, *Narrating Kulikovo: Lev Gumilev, Russian Nationalists, and the Troubled Emergence of Neo-Eurasianism*, [w:] *Between Europe and Asia: The Origins, Theories, and Legacies of Russian Eurasianism*, eds M. Bassin, S. Glebov, M. Laruelle, Pittsburgh (PA) 2015, s. 174–175; S.L. Firsov, *Russkaya Tserkov' nazare XX veka: Osnovnye etapy istoricheskogo puti*, [w:] *Russkaya Tserkov'. Vek dvadtsatyy: Istorija Russkoy Tserkvi XX veka v svidetel'stvakh sovremennikov*, t. I, chast' 1, Moskva 2014, s. 8.

¹⁷ A. Dugin, *The Rise of the Fourth Political Theory*, London 2017, s. 140; V. Zen'kovskiy, *Istorija russkoy filosofii*, t. I, Rostov-na-Donu 1999, s. 223–224.

¹⁸ A. Dugin, *Russkiy logos – russkiy khaos. Sotsiologiya russkogo obshchestva*, Moskva 2015, s. 143–144.

¹⁹ *Ibidem*, s. 400; L. Parts, *Topography of Post-Soviet Nationalism: The Provinces – the Capital – the West*, „Slavic Review” 2015, vol. LXXIV, No. 3, s. 508–528.

²⁰ A. Dugin, *Russkaya vojna*, Moskva 2015, s. 53–58.

²¹ A. Dugin, *The Rise...*, s. 126–135; O. Davydenkov, *Dogmaticheskoye bogosloviye*, Moskva 2015, s. 284–287.

brzmieć te tezy, stały się one na długi czas fundamentem rosyjskiej ideologii państwowej (w gruncie rzeczy niezaburzonym nawet w procesie powierzchownej modernizacji Rosji za Piotra Wielkiego i jego następców²²). W zsekularyzowanej wersji można je również odnaleźć w ideologii radzieckiej, zwłaszcza po rezygnacji przez Józefa Stalina z dążenia do rewolucji proletariackiej i przyjęciu nowego paradygmatu, zgodnie z którym to Związek Radziecki miał być modelowym przykładem urzeczywistnienia się celów komunizmu²³. Współcześnie w tę interpretację wpisują się zadziwiające wypowiedzi ministra kultury Federacji Rosyjskiej Władimira Miedinskiego, według którego Rosjanie mieliby przetrwać jako naród dzięki dodatkowemu chromosomowi²⁴. W podobnym tonie utrzymane są deklaracje samego Władimira Putina, według którego Rosjanie mają szczególne genetyczne cechy wyróżniające ich na tle innych narodów i predysponujące do trwania i rozwoju pomimo przeciwności²⁵.

Zarówno ruski manicheizm religijny, jak też jego zsekularyzowane wersje mają, w odniesieniu do problematyki wojny, podobne konsekwencje. Wojna jest w tej interpretacji obroną świętej Rusi. Wyjątkowość Rusi może być różnie rozumiana – w sensie religijnym (jedyne kraj prawdziwej wiary), imperialnym (jedyne imperium zdolne przeciwstawić się Zachodowi), a nawet – jak pokazują zasygnalizowane poglądy Putina i Miedinskiego – w sensie genetycznym. Zawsze jednak jest to wyjątkowość zagrożona przez Zachód. Z tego powodu Rosja musi być gotowa do wojny i nie może wahać się podjąć walki zbrojnej tam, gdzie jej misja dziejowa jest zagrożona²⁶.

c) Wspólne elementy obu interpretacji

Z tej krótkiej prezentacji wynika, że obie ideologiczne interpretacje „świętej wojny” w tradycji rosyjskiej, jak również we współczesnej propagandzie „ruskiego świata” mają znaczące elementy wspólne. W kontekście heroizacji postaci takich jak Pawłow i Tolstych należy zwrócić uwagę na dwa aspekty.

Po pierwsze, manichejski podział świata na zły Zachód i dobrą (niekiedy świętą czy wręcz „bogonośną”) Ruś i Rosję uzasadnia wszelkie sposoby przeciwstawiania się zachodnim wartościom, ale także wyznacza granicę dopuszczalnych kulturowych wpływów Zachodu na obszarze poradzieckim. Dla myślicieli

²² G. Florovskiy, *Puti russkogo bogosloviya*, Minsk 2006, s. 84; A. Dugin, *Etnosotsiologiya*, Moskva 2014, s. 694; idem, *Geopolitika Rossii...*, s. 313, 319.

²³ A. Dugin, *Mezhdunarodnye otnosheniya*, Moskva 2014, s. 273–275.

²⁴ M. Lipman, *Meet the Second-Rate Academic Who is Vladimir Putin's Culture Cop*, <https://newrepublic.com/article/117896/vladimir-medinsky-russias-culture-minister-putin-toady> (dostęp: 15 IX 2018).

²⁵ M. Bohm, *Putin Revives Russian Exceptionalism*, „The Moscow Times”, 27 IX 2013, <https://themoscowtimes.com/articles/putin-revives-russian-exceptionalism-28048> (dostęp: 15 IX 2018).

²⁶ A. Dugin, *Russkayavoyna...*, s. 103.

takich jak Dugin jest to granica NATO w dzisiejszym kształcie. O ile zasadniczo pogodzone się z utratą politycznych i kulturowych wpływów w państwach nadbałtyckich, o tyle próba włączenia innych obszarów poradzieckich w orbitę politycznych i kulturowych wpływów Zachodu musi być odbierana jako agresja, której – w imię odwiecznej walki ze złem – Rosja powinna się przeciwstawić²⁷. W takich poglądach można również dostrzec ślady ważnej w rosyjskiej historiozofii idei Moskwy – Trzeciego Rzymu. Dugin odwołuje się do niej, aby uzasadnić nie tylko kontynuację przez współczesną Rosję politycznych i kulturowych tradycji Rzymu i Konstantynopola (Nowego Rzymu), lecz także aby wykazać radykalną odrębność Rosji od Zachodu, będącego – w Duginowskiej teorii walki Lądu i Morza – spadkobiercą starożytnej Kartaginy, odrzucającym tradycję, wartości i gloryfikującego postęp²⁸. Rosja w tej interpretacji nie jest nigdy państwem takim jak wszystkie inne. Nie tylko w radykalnych poglądach Dugina, lecz także w bardziej umiarkowanych wypowiedziach Putina czy innych przedstawicieli rosyjskiej elity władzy Rosja jest imperium i musi bronić tego statusu nawet na drodze wojennej. Dobitym wyrazem takiej idei jest znamienna wypowiedź Putina z głośnego filmu dokumentalnego *Porządek światowy 2018 (Миропорядок 2018)* autorstwa Władimira Sołowjowa, jednego z najaktywniejszych prorządowych dziennikarzy i propagandystów: Putin otwarcie kwestionuje sens istnienia świata, w którym nie byłoby miejsca dla Rosji²⁹.

Po drugie, gloryfikacja wojny i poszukiwanie bohaterów wojennych, nawet jeśli w rzeczywistości miałyby to być osoby, na których ciąży poważne oskarżenia o zbrodnie wojenne, wyrasta również z typowego dla rosyjskiej tradycji intelektualnej (zarówno religijnej, jak i zsekularyzowanej) zakwestionowania wartości życia pojedynczego człowieka. W praktyce liczba ofiar działań zbrojnych nie ma znaczenia dla oceny ich celowości i wartości moralnej³⁰. Interesująca jest tutaj zbieżność rosyjskiej konserwatywnej perspektywy świeckiej i prawosławnej perspektywy religijnej. Dmitrij Kisieliov, wicedyrektor państwowego koncernu

²⁷ Idem, *Novaya formula Putina...*, s. 192.

²⁸ Na temat poglądów Dugina m.in.: M. Składanowski, *Russia's Mission in Aleksandr G. Dugin's Eyes: The Ideological Weaknesses of the Soviet Union and the Future Ideology of the Russian Federation*, „Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences” 2019, vol. XXIII, No. 3, s. 309–322; idem, *Kulturowo-cywilizacyjna tożsamość Państwa Izrael z perspektywy rosyjskiego neokonserwatywnego w ujęciu Aleksandra G. Dugina*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2019, t. XIX, s. 197–213; M. Składanowski, Ł. Borzęcki, *Away from the West. The Cultural Security of the Russian Federation in Aleksandr G. Dugin's Eurasian Project*, „Wschodnioznawstwo” 2018, t. XII, s. 171–185. Autorem niezwykle obszernej analizy myśli Dugina, zwłaszcza jego idei neoimperialnych i geopolitycznych, jest Alexander Höllwerth. *Vide*: A. Höllwerth, *Das sakrale eurasische Imperium des Aleksander Dugin. Eine Diskursanalyse zum postsowjetischen russischen Rechtsextremismus*, Stuttgart 2007.

²⁹ Film w otwartym dostępie internetowym: <https://www.youtube.com/watch?v=QXhICsvPzEo> (dostęp: 15 IX 2018).

³⁰ A. Dugin, *Cheertyy put'. Vvedeniye v Cheertyyu politicheskuyu teoriyu*, Moskwa 2014, s. 143; idem, *Russkaya vojna...*, s. 10–14.

medialnego WGTRK i prowadzący program informacyjny „Wiadomości tygodnia” (*Вести недели*), uważany za głównego propagandystę Kremla, bez trudu mówił w swoim programie o tym, że Rosja może, jeśli zechce, zmienić Stany Zjednoczone w radioaktywny popiół³¹. Z kolei patriarcha moskiewski Cyryl (Gundiajew), wspierając działania armii rosyjskiej w Syrii, nazwał je „świętą wojną”³². Tam, gdzie ludzkie życie nie ma większego znaczenia, świętość wojny, zgodnie z ruską i rosyjską tradycją religijną i polityczną, mierzy się przede wszystkim tym, w jaki sposób służy ona interesowi rosyjskiego imperium³³. Również bohaterowie wojny mogą być oceniani jedynie w tej perspektywie.

4. Przejawy idealizacji i sakralizacji postaci i ich znaczenie

Powyższa teoretyczna interpretacja świętości wojny w rosyjskim przekazie ideologicznym jest konieczna, aby zrozumieć przejawy idealizacji i sakralizacji postaci takich jak Pawłow i Tołstych, a przede wszystkim aby zrozumieć społeczne, polityczne i religijne znaczenie takich działań.

a) Kreowanie bohaterów „ruskiego świata”

„Motorola” i „Giwi” stali się bohaterami „ruskiego świata” jeszcze za życia, w czasie działań wojennych w Donbasie, w których uczestniczyli. W ich heroizacji brały udział głównie media – zarówno kontrolowane przez donieckich separatystów, jak i rosyjskie federalne kanały telewizyjne. Byli oni przedstawiani jako nieustraszeni żołnierze, walczący o prawo do samookreślenia się rosyjskojęzycznej ludności wschodniej Ukrainy, prowadzący swoje działania niekiedy w bardzo trudnych warunkach, dzielący ze swoimi podkomendnymi trudy i znoje walki z ukraińskimi „mścicielami” (*карателями*) wspieranymi przez Zachód. „Giwi” i „Motorola” mieli stać się wzorem wojownika „ruskiego świata” – nieustraszonego, stawiającego dobro narodu ponad dobro osobiste, dzielnego i wiernego wyznawanym przekonaniom.

W tym kontekście trudniejsza wydawała się bohaterska kreacja Pawłowa. Z jednej strony był on obywatelem Federacji Rosyjskiej, co – zwłaszcza w przekazie adresowanym na Zachód – podważało wiarygodność relacji o niepodległościowym zrywie ludności Donbasu przeciwko „kijowskiej juncie”. Z drugiej strony trudne było ukrycie jego karalności. Niemożliwe okazało się także zatajenie udziału „Motoroli” i „Giwiego” w przestępstwach wojennych – z uwagi

³¹ Dmitriy Kiselev: *Rossiya sposobna prevratit' SChA v radioaktivnyy pepel*, <https://echo.msk.ru/blog/echo/1280528-echo/> (dostęp: 15 IX 2018).

³² *Patriarkh Kirill nazval voynu v Sirii svyashchennoy*, <https://www.mk.ru/politics/2016/05/06/patriarkh-kirill-nazval-voynu-v-sirii-svyashchennoy.html> (dostęp: 15 IX 2018).

³³ A. Dugin, *Chetverty put'...*, s. 426, 617.

na powszechną dostępność relacji filmowych, w których udokumentowano znęcanie się przez nich nad jeńcami ukraińskimi³⁴.

Heroizacja obu postaci nasiliła się bezpośrednio po ich śmierci. Służyło jej m.in. oskarżanie Służby Bezpieczeństwa Ukrainy o przeprowadzenie zamachów na obu „pułkowników armii DRL”, jakkolwiek nie zostało to nigdy udowodnione. Pośmiertny kult bohaterów rozwinął się najbardziej właśnie w DRL. Jego symbolicznym wyrazem stały się portrety Pawłowa i Tołstycha niesione w Doniecku w przemarszu „Nieśmiertelnego pułku” z okazji dnia zwycięstwa, obchodzonego 9 maja 2017 r. W ten sposób zrównano ich z ofiarami wielkiej wojny ojczyźnianej³⁵.

Próby pośmiertnego wykorzystania Pawłowa, jako obywatela Federacji Rosyjskiej, miały również miejsce w samej Rosji. Interesujące jest jednak, że próby te były w zasadzie nieudane i nie spotkały się z kontynuacją. Pamięci Pawłowa poświęcono m.in. pierwszy zlot wojskowo-patriotycznego ruchu „Młoda Armia” (*Юнармия*), który odbył się w Republice Komi, skąd pochodził Pawłow, w październiku 2016 r.³⁶ W zamierzeniu założycieli tego ruchu, powiązanych z siłami zbrojnymi Federacji Rosyjskiej³⁷, ma on indoktrynować dzieci i młodzież, jak również stanowić paramilitarną organizację, przygotowującą młodych Rosjan do walki zbrojnej³⁸. Kult Pawłowa nie stał się jednak częścią ideologii „Młodej Armii”. Co więcej, gdy w Uchcie, rodzinnym mieście Pawłowa, skrajnie prawicowi aktywiści domagali się nadania jego imienia jednej z ulic, inicjatywa ta nie doszła do skutku z uwagi na szeroki sprzeciw, zwłaszcza wyrażany przez weteranów wojny w Afganistanie³⁹. W kontekście znaczenia opisywanej tu kreacji bohaterów „ruskiego świata” ważne jest jednak, że inicjatywy tej nie poparły ani

³⁴ V. Vorsobin, Y. Afonina, *Motorola: narodnyy geroy ili voennyy prestupnik?*, <https://www.kp.ru/radio/26596/3611986/> (dostęp: 15 IX 2018).

³⁵ *Portrety Givi i Motoroly pronesli v mnogotysyachnom „Bessmertnom polku” po Donetsku*, https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201705091130-9kw8.htm (dostęp: 15 IX 2018).

³⁶ *Pervyy slet „Yunarmii” v Komi posvyatili pamyati Motoroly*, <https://meduza.io/news/2016/10/18/pervyy-slet-yunarmii-v-komi-posvyatili-pamyati-motoroly> (dostęp: 15 IX 2018).

³⁷ *Vide: O Yunarmii*, <https://yunarmy.ru/about/> (dostęp: 15 IX 2018).

³⁸ Statut „Młodej Armii” wymienia pięć głównych celów działalności organizacji: udział w realizacji państwowej polityki młodzieżowej Federacji Rosyjskiej; wszechstronny rozwój i doskonalenie osobowości dzieci i młodzieży, zaspokojenie ich indywidualnych potrzeb w doskonaleniu intelektualnym, moralnym i fizycznym; podwyższenie w społeczeństwie autorytetu i prestiżu służby wojskowej; zachowanie i pomnożenie tradycji patriotycznych; kształtowanie w młodzieży gotowości i praktycznej zdolności do spłacenia obywatelskiego długu i konstytucyjnych zobowiązań w obronie Ojczyzny. *Vide: Ustav Vserossiyskogo detsko-yunosheskogo voyenno-patrioticheskogo obshchestvennogo dvizheniya „Yunarmiya”*, Moskva 2016, https://yunarmy.ru/static/docs/Устав_БВПОД_ЮНАРМИЯ.pdf, pkt 2.1.

³⁹ *V Ukhte reshili ne nazyvat' prospekt imenem Arsena Pavlova „Motoroly”*, https://news.rambler.ru/community/35248285/?utm_content=rnews&utm_medium=read_more&utm_source=copylink (dostęp: 15 IX 2018).

władze lokalne, ani rządząca partia „Zjednoczona Rosja” (*Единая Россия*). Jest to związane z coraz większym marginalizowaniem w propagandowym przekazie medialnym, kierowanym do Rosjan, walk w Donbasie.

Warto jeszcze wspomnieć o innej, oryginalnej próbie heroizacji Arsena Pawłowa. Wraz z coraz większym publicznym dystansowaniem się władz Rosji od konfliktu w Donbasie, zatem również od obywateli rosyjskich, którzy – tak jak Pawłow – nielegalnie biorą w nim udział, postacią „Motoroli” zainteresowały się skrajne środowiska religijno-nacjonalistyczne, będące w opozycji wobec patriarchy moskiewskiego Cyryla (Gundiajewa), uznawanego za zbyt liberalnego⁴⁰. Jest to jednak nurt marginalny w rosyjskim życiu religijnym, a wobec wsparcia, jakim ze strony władz państwowych cieszy się oficjalna Cerkiew, nie może on odegrać znaczącej roli politycznej. Kreowanie Pawłowa na prawosławnego świętego i męczennika za „ruski świat” można zatem określić jako schyłkowy etap kultu jego osoby, zapowiadający jego odejście w medialną i propagandową niepamięć.

b) Znaczenie społeczno-polityczne

Zarówno Pawłow, jak i Tołstych byli przedstawiani jako bohaterowie „ruskiego świata”, gdy brali udział w działaniach wojennych w Donbasie. Kreacji ich postaci jako wzorów poświęcenia na rzecz zachowania rosyjskiego charakteru wschodniej Ukrainy i niedopuszczenia do poddania jej wpływowi rządu w Kijowie służyły przede wszystkim relacje medialne. O ile środki przekazu kontrolowane przez władze tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republik Ludowych mają ograniczone znaczenie propagandowe i adresują swoje programy przede wszystkim do ludności obszarów zajętych przez separatystów, o tyle zdecydowanie ważniejsze było w tym względzie oddziaływanie rosyjskich kanałów federalnych. Wiele uwagi poświęcano obu bohaterom w programach kanału „Gwiazda” (*Звезда*), należącego do rosyjskiego Ministerstwa Obrony.

Z punktu widzenia celu kreacji takich bohaterów jest to ważna okoliczność. Wskazuje ona, że w początkowym okresie konfliktu w Donbasie rosyjska propaganda państwowa wykorzystywała uczestników walk do własnych, wewnętrznych celów ideologicznych. Gloryfikowanie bojowników z Donbasu służyło umocnieniu w rosyjskim społeczeństwie przekonania o bezwzględnej słuszności poparcia, jakiego Federacja Rosyjska udzielała „republikom ludowym”, oraz o bezprawności zmian politycznych, jakie dokonały się na Ukrainie po ucieczce prezydenta Wiktora Janukowycza⁴¹. Jednocześnie intensywność,

⁴⁰ „Svyatoy vojn Arseniy”: v Seti poyavilas' ikona „muchenika” Motoroly, <https://www.mk.ru/social/2017/01/23/svyatoy-vojn-arseniy-v-seti-proyavilas-ikona-muchenika-motoroly.html> (dostęp: 15 IX 2018); *V RPTs gryadet raskol iz-za ikony „Svyatogo Motoroly”*, <http://vlasti.net/news/254586> (dostęp: 15 IX 2018).

⁴¹ A. Dugin, *Ukraina – moya voyna...*, s. 11.

z jaką w początkowym etapie konfliktu media rosyjskie zajmowały się nim, miała umocnić w społeczeństwie rosyjskim przekonanie, że „ruski świat”, a zatem wspólnota etniczna, językowa i kulturowa, łącząca Rosjan z rosyjskojęzyczną ludnością, zamieszkującą byłe republiki radzieckie, jest autentyczną wartością, której należy bronić⁴². Jest to element neoimperialnej polityki rosyjskiej, widocznej zwłaszcza od wspomnianej „mowy monachijskiej” Władimira Putina. W ten sposób legitymizowana jest przez władze rosyjskie destabilizująca działalność w państwach poradzieckich, w których istnieją grupy rosyjskojęzyczne, a nawet – jak w przypadku Mołdawii – usprawiedliwana jest faktyczna okupacja części tych państw. Odpowiada to wyrażanej przez rosyjskie środowiska konserwatywne idei, że republiki poradzieckie są „niepełnymi/nieudanymi państwami” (*недоцодарство*)⁴³. Wynika z tego, że dla swojego dalszego istnienia mogą one albo podjąć procesy integracyjne (nie tylko o charakterze polityczno-gospodarczym lub wojskowym, lecz także, o czym często się zapomina, kulturowym i ideologicznym) z Rosją, albo staną się obszarem wpływów Zachodu. Kreowanie bohaterów walki o rosyjski Donbas jest zatem częścią szerszych działań propagandowych, które mają w społeczeństwie rosyjskim wzbudzić przekonanie, że wolna i integralna terytorialnie Ukraina oznacza z jednej strony prześladowanie ludności rosyjskojęzycznej, a z drugiej – zagrożenie bezpieczeństwa Rosji spowodowane zbliżeniem się Zachodu do jej granic.

Niemniej jednak właśnie taki cel heroizacji Pawłowa i Tołstycha zdecydował o tym, że kult ich postaci, jak również propagandowa użyteczność osłabły i – jak można sądzić – znajdują się w fazie schyłkowej. Najnowsza, zaznaczająca się wyraźnie od 2017 r., rosyjska narracja wobec konfliktu w Donbasie akcentuje jego wewnątrzukraiński charakter. Skutkiem takiego podejścia był zarówno brak uznania przez Rosję „republik ludowych” jako suwerennych państw, jak i wielokrotnie powtarzane przez Władimira Putina⁴⁴ deklaracje o woli poszanowania suwerenności i terytorialnej integralności Ukrainy, bez Krymu i Sewastopola, ale wciąż z Donbasem. Życiorysy postaci takich jak Pawłow, obywatel Federacji Rosyjskiej, podważają tę narrację. Ponadto próby międzynarodowego wykorzystania postaci „Motoroli” i „Giwiego” w walce informacyjnej z Zachodem także okazały się przeciwnie skuteczne, faktycznie umacniając przekonanie o rosyjskim zaangażowaniu wojskowym w Donbasie.

Warunki polityczne, w których Rosji zależy bardziej na destabilizacji Ukrainy, co miałyby powstrzymać ją od integracji z Unią Europejską i NATO, a zarazem wewnętrzne ekonomiczne problemy uniemożliwiają kosztowną pomoc „ruskiemu światu” poza granicami Rosji, kult bohaterów Donbasu w Rosji

⁴² *Ibidem*, s. 337–339; *idem*, *Novaya formula Putina...*, s. 169–190.

⁴³ *Idem*, *Chetverty put'...*, s. 619; *idem*, *Russkaya doktryna...*, s. 341–343.

⁴⁴ V. Putin, *Rossiya ne khochet razdela Ukrainy, uvazhaet yeye territorial'nyu tselostnost'*, <https://tass.ru/politika/1056197> (dostęp: 15 IX 2018); *Putin: Rossiya uvazhaet suverenitet Ukrainy i khotela by, chtoby eto delali i drugie strany*, <https://tass.ru/politika/2295075> (dostęp: 15 IX 2018).

okazuje się dzisiaj problematyczny. W tych warunkach społeczno-polityczne znaczenie postaci obu „pułkowników armii DRL” można uznać za niewielkie i nieużyteczne dla Federacji Rosyjskiej.

c) Znaczenie ideologiczne

Powyższe uwagi, wskazujące na zanikający kult „Motoroli” i „Giwiego” oraz na trudności, jakie życiorysy tych postaci sprawiają współczesnej rosyjskiej narracji w sprawie wojny w Donbasie, nie umniejszają jednak ideologicznego znaczenia podejmowanych prób gloryfikacji postaci przestępców wojennych. Słabnący kult bohaterów „ruskiego świata” wskazuje bowiem na ważne elementy ideologiczne, które władze rosyjskie, wspierane przez środowiska konserwatywne i ich reprezentantów, takich jak Dugin, wykorzystują w konfrontacji z Zachodem.

Po pierwsze, proponowanie jako bohaterów postaci takich jak Pawłow i Tołstych potwierdza wspomnianą antropologiczną zasadę, głęboko zakorzenioną w rosyjskiej kulturze prawosławnej, zgodnie z którą wartość jednostki mierzy się jej przydatnością dla wspólnoty, konkretyzującej się w państwie. Zarazem jednak towarzyszy temu depersonalizacja wrogów „ruskiego świata”, których interesy, a nawet oczywiste i udokumentowane cierpienia nie zasługują na uwagę.

Po drugie, zakwestionowanie czy relatywizacja wartości życia ludzkiego ujawnia się, zarówno w propagandzie rządowej, jak i – o wiele wyraźniej – u myślicieli takich jak Dugin w kulcie wojny. Kult ten doprowadzony jest do takich rozmiarów, że wojnę uważa się za naturalny element ruskiej i rosyjskiej historii, konieczny do przetrwania i rozwoju Rosji⁴⁵. Wojna, niezależnie od ofiar, które za sobą pociąga, jest dobra i słuszna. Co więcej, chodzi tu o wojnę o charakterze imperialnym – o aprobatę dla realizacji celów polityki zagranicznej Rosji środkami zbrojnymi. Zdaniem Dugina i jego środowiska wojna jest konieczna, aby Rosja utrzymała swój imperialny status. To z kolei możliwe jest jedynie wówczas, gdy rozmiar terytorium i zasięg wpływów politycznych i kulturowych Rosji będzie się nieustannie powiększał⁴⁶.

Kreowanie na bohaterów przestępców wojennych, usprawiedliwianie ofiar ponoszonych przez ludność cywilną, jak też powtarzanie tez o konieczności zbrojnej obrony interesów politycznych Rosji także poza jej granicami, podważające suwerenność sąsiednich państw, ma doprowadzić do trwałego oddzielenia Rosji od świata zachodniego. To dążenie wyraża się w poglądzie, jakoby Rosja stanowiła odrębną cywilizację – z właściwymi sobie wartościami, zasadami postępowania, normami życia społecznego, które wcale nie muszą odpowiadać zachodnim standardom demokracji i rozumieniu praw człowieka⁴⁷.

⁴⁵ A. Dugin, *Russkaya vojna...*, s. 10.

⁴⁶ Idem, *Novaya formula Putina...*, s. 72–75.

⁴⁷ S. Kara-Murza, *Rossiya i Zapad. Paradigmy tsivilizatsiy*, Moskva 2013, s. 5–16.

5. Wnioski

Przedstawiony opis procesu heroizacji „Motoroli” i „Giwiego” z jego ideologicznym tłem i konsekwencjami może prowadzić do wniosku, że próba wykreowania nowych bohaterów „ruskiego świata”, po pewnym początkowym powodzeniu, ostatecznie się nie udała, podobnie jak nie powiodła się próba utożsamienia rosyjskojęzycznej ludności wschodniej Ukrainy z „ruskim światem”. Rzeczywiście, przedstawiciele skrajnie konserwatywnych rosyjskich środowisk intelektualnych wykazują w ostatnim okresie zwątpienie, jeśli chodzi o kierunek rosyjskiej polityki względem Donbasu. Znamienna jest tutaj wypowiedź Aleksandra Prochanowa, przewodniczącego Klubu Izborskiego, opublikowana przez 7 sierpnia 2018 r. Píše on o walce powstańców w Donbasie o „Królestwo Niebieskie”, rozgoryczony, że Rosja nie zajęła Charkowa, Odessy, Dniepropietrowska i Nikołajewa, godząc się na „zadeptanie kielków” powstania przez Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy. W tej samej poetyce pisze o tym, że „czerwony koń ruskiego powstania w Donbasie został schwytyany w stalowe sidła porozumień mińskich i formatu normandzkiego”, a ludzi, walczących o „ruski świat”, oszukano⁴⁸. Polityka Federacji Rosyjskiej jest w kwestii Donbasu bardziej pragmatyczna, niż oczekiwaliby tego przedstawiciele środowisk skrajnie konserwatywnych.

Niemniej jednak próby popularyzacji kultu „Motoroli” i „Giwiego”, jakkolwiek zasadniczo nieudane, wiele mówią o intelektualnym i ideologicznym obliczu współczesnej Rosji. Głębsze tło kreacji bohaterów ujawnia się pełniej przez jej odniesienie do neoimperialnej myśli Aleksandra Dugina, w której usprawiedliwienie, a nawet kult wojny, absolutne podporządkowanie jednostki celom państwa oraz podkreślanie cywilizacyjnej odrębności i szczególnej misji dziejowej Rosji stają się wyznacznikami tego, co oznacza być Rosjaninem i przynależać do „ruskiego świata”. W tym kluczu interpretacyjnym heroizacja Pawłowa i Tolstycha wskazuje, że rosyjska koncepcja człowieka i społeczeństwa jest bardzo daleka od zachodniego spojrzenia, akcentującego godność i prawo do samookreślenia się każdej osoby ludzkiej. Dowodzi ona jednak, że imperializm i militarizm w radzieckim stylu wciąż znajduje w Rosji bardzo licznych naśladowców, gotowych wesprzeć wszelkie działania władz, w tym o charakterze wojennym, w celu zwiększenia znaczenia państwa na arenie międzynarodowej.

⁴⁸ A. Prokhanov, *Krymskoe solnechnoezatmenije*, http://zavtra.ru/blogs/krymskoe_solnechnoe_zatmenie (dostęp: 15 IX 2018).

Bibliografia

OPRACOWANIA

- Bassin M., *Narrating Kulikovo: Lev Gumilev, Russian Nationalists, and the Troubled Emergence of Neo-Eurasianism*, [w:] *Between Europe and Asia: The Origins, Theories, and Legacies of Russian Eurasianism*, eds M. Bassin, S. Glebov, M. Laruelle, Pittsburgh (PA) 2015, s. 165–186.
- Chadayeve A., *Putin: nashi tsennosti*, Moskva 2018.
- Davydenkov O., *Dogmaticheskoye bogosloviye*, Moskva 2015.
- Dugin A., *Etnosotsiologiya*, Moskva 2014.
- Dugin A., *Geopolitika Rossii*, Moskva 2014.
- Dugin A., *Mezhdunarodnye otnosheniya*, Moskva 2014.
- Dugin A., *Novaya formula Putina: Osnovy eticheskoy polityki*, Moskva 2014.
- Dugin A., *The Rise of the Fourth Political Theory*, London 2017.
- Dugin A., *Russkaya vojna*, Moskva 2015.
- Dugin A., *Russkiy logos – russkiy khaos. Sotsiologiya russkogo obshchestva*, Moskva 2015.
- Dugin A., *Teoriya mnogopolyarnogo mira. Plyuriversum*, Moskva 2015.
- Dugin A., *Ukraina: moy voyna: Geopoliticheskiy dnevnik*, Moskva 2015.
- Firsov S.L. *Russkaya Tserkov' nazare XX veka: Osnovnye etapy istoricheskogo puti*, [w:] *Russkaya Tserkov'. Vek dvadtsatyy: Istoriya Russkoy Tserkvi XX veka v svidetel'stvakh sovremennikov*, t. I, chast' 1, Moskva 2014, s. 7–50.
- Florovskiy G., *Puti russkogo bogosloviya*, Minsk 2006.
- Höllwerth A., *Das sakrale eurasische Imperium des Aleksander Dugin. Eine Diskursanalyse zum postsowjetischen russischen Rechtsextremismus*, Stuttgart 2007.
- Kara-Murza S., *Rossiya i Zapad. Paradigmy tsivilizatsiy*, Moskva 2013.
- Katz M.N., *Can Russian-US Relations Improve?*, „Strategic Studies Quarterly” 2014, vol. VIII, No. 2, s. 129–141.
- Nieukerken van A., *Ruś Kijowska między Eurazją a Europą środkowowschodnią. Rosyjskie narracje tożsamościowe z zachodniego punktu widzenia*, „Porównania” 2015, nr 16, s. 19–30.
- Parts L., *Topography of Post-Soviet Nationalism: The Provinces – the Capital – the West*, „Slavic Review” 2015, vol. LXXIV, No. 3, s. 508–528.
- Russkaya doktrina. Gosudarstvennaya ideologiya epokhi Putina*, red. A.B. Kobyakov, W.W. Aver'yanov, Moskva 2016.
- Składanowski M., *Kulturowo-cywilizacyjna tożsamość Państwa Izrael z perspektywy rosyjskiego neokonserwatyizmu w ujęciu Aleksandra G. Dugina*, „Studia Europaea Gnesnensia” 2019, t. XIX, s. 197–213.
- Składanowski M., *Russia's Mission in Aleksandr G. Dugin's Eyes: The Ideological Weaknesses of the Soviet Union and the Future Ideology of the Russian Federation*, „Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences” 2019, vol. XXIII, No. 3, s. 309–322.
- Składanowski M., Borzęcki Ł., *Away from the West. The Cultural Security of the Russian Federation in Aleksandr G. Dugin's Eurasian Project*, „Wschodnioznawstwo” 2018, t. XII, s. 171–185.

- Sperling V., *Making the Public Patriotic. Militarism and Anti-Militarism in Russia*, [w:] *Russian Nationalism and the National Reassertion of Russia*, ed. M. Laruelle, Abingdon 2010, s. 218–271.
- Walker S., *The Long Hangover. Putin's New Russia and the Ghosts of the Past*, New York 2018.
- Zen'kovskiy V., *Istoriya russkoy filosofii*, t. I, Rostov-na-Donu 1999.

NETOGRAFIA

- Biografiya Mikhaila Tolstykh (Givi)*, <https://ria.ru/spravka/20170208/1487411171.html> (dostęp: 15 IX 2018).
- Biografiya opolchentsa Givi*, <http://novorosnews.ru/persons/biografiya-opolchentsa-givi/> (dostęp: 15 IX 2018).
- Biografiya aopolchentsa Motoroly*, <http://novorosnews.ru/persons/biografiya-opolchentsa-motoroly/> (dostęp: 15 IX 2018).
- Bohm M., *Putin Revives Russian Exceptionalism*, „The Moscow Times”, 27 IX 2013, <https://themoscowtimes.com/articles/putin-revives-russian-exceptionalism-28048> (dostęp: 15 IX 2018).
- Dve zheny i pytki. Boevoy put' Motoroly*, <https://korrespondent.net/ukraine/3758601-dve-zheny-y-pytky-boevoi-put-motoroly> (dostęp: 15 IX 2018).
- Ivanova A., „*Delo budet raskryto v etom godu*”: v DNR ustanowili vsekh prichastnykh k ubiystvu Givi, <https://russian.rt.com/ussr/article/479115-dnr-rassledovanie-ubistvo-givi> (dostęp: 15 IX 2018).
- Kiselev D., *Rossiya sposobna prevratit' SChA v radioaktivnyy pepel*, <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1280528-echo/> (dostęp: 15 IX 2018).
- Kto i pochemu mog ubit' kombata „Somali” Givi*, <https://www.bbc.com/russian/features-38910485> (dostęp: 15 IX 2018).
- Kto takoy Motorola. Biografiya odioznogo boyevika DNR*, <https://vesti-ukr.com/donbass/205540-kto-takoj-motorola-biografija-odioznoho-boevika-dnr> (dostęp: 15 IX 2018).
- Krutov M., *Soldaty yego prezirali*, <https://www.svoboda.org/a/28297884.html> (dostęp: 15 IX 2018).
- Lekukh D., *Geroi nashego vremeni*, <https://ria.ru/analytics/20171016/1506932313.html?inj=1> (dostęp: 15 IX 2018).
- Lipman M., *Meet the Second-Rate Academic Who is Vladimir Putin's Culture Cop*, <https://new-republic.com/article/117896/vladimir-medinsky-russias-culture-minister-putin-toady> (dostęp: 15 IX 2018).
- O klube*, <https://izborsk-club.ru/about> (dostęp: 15 IX 2018).
- O Yunarmii*, <https://yunarmy.ru/about/> (dostęp: 15 IX 2018).
- Pamyati Motoroly: Arsen Pavlov v Donetske – doma*, http://rusvesna.su/recent_opinions/1467801633 (dostęp: 15 IX 2018).
- Patriarkh Kirill nazval vojnu v Sirii svyashchennoy*, <https://www.mk.ru/politics/2016/05/06/patriarkh-kirill-nazval-voynu-v-sirii-svyashhennoy.html> (dostęp: 15 IX 2018).
- Pervyy slet „Yunarmii” v Komi posvyatili pamyati Motoroly*, <https://meduza.io/news/2016/10/18/pervyy-slet-yunarmii-v-komi-posvyatili-pamyati-motoroly> (dostęp: 15 IX 2018).
- Po sledam Motoroly. Boyevoy put' Givi*, <https://korrespondent.net/ukraine/3811977-po-sledam-motoroly-boevoi-put-hyvy> (dostęp: 15 IX 2018).
- Portrety Givi i Motoroly pronesli v mnogotysyachnom „Bessmertnom polku” po Donestku*, https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201705091130-9kw8.htm (dostęp: 15 IX 2018).
- Prokhanov A., *Krymskoe solnechnoe zatmeniyе*, http://zavtra.ru/blogs/krymskoe_solnechnoe_zatmenie (dostęp: 15 IX 2018).

- Putin: *Rossiya ne khochet razdela Ukrainy, uvazhaet yeye territorial'nyu tselostnost'*, <https://tass.ru/politika/1056197> (dostęp: 15 IX 2018).
- Putin: *Rossiya uvazhaet suverenitet Ukrainy i khotela by, chtoby eto delalii drugie strany*, <https://tass.ru/politika/2295075> (dostęp: 15 IX 2018).
- Putin V., *Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy*, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (dostęp: 31 VIII 2019).
- „Svyatoy voin Arseniy”: *v Seti poyavilas' ikona „muchenika” Motoroly*, <https://www.mk.ru/social/2017/01/23/svyatoy-voin-arseniy-v-seti-proyavilas-ikona-muchenika-motoroly.html> (dostęp: 15 IX 2018).
- Ustav Vserossiyskogo detsko-yunosheskogo voyenno-patrioticheskogo obshchestvennogo dvizheniya „Yunarmiya”*, Moskva 2016, https://yunarmy.ru/static/docs/Устав_ВВПОД_ЮНАРМИЯ.pdf.
- V DNR zayavili o zaderzhanii prichastnykh k gibeli Motoroly*, <https://russian.rt.com/ussr/news/440141-dnr-gibel-motorola> (dostęp 15 IX 2018).
- V RPTs gryadet raskol iz-za ikony „Svyatogo Motoroly”*, <http://vlasti.net/news/254586> (dostęp: 15 IX 2018).
- V Ukhte reshili ne nazyvat' prospekt imenem Arsena Pavlova „Motoroly”*, https://news.rambler.ru/community/35248285/?utm_content=rnews&utm_medium=read_more&utm_source=copylink (dostęp 15 IX 2018).
- Vorsobin V., Afonina Y., *Motorola: narodnyy geroy ili voennyi prestupnik?*, <https://www.kp.ru/radio/26596/3611986/> (dostęp: 15 IX 2018).
- Yaremenko B., *Skrepy i bessmertnyy polk*, <https://inosmi.ru/politic/20180508/242167594.html> (dostęp: 15 IX 2018).

MARCIN SKLADANOWSKI

“Motorola” and “Givi” – heroes and saints of the “Russian world”: an idealisation and sacralisation in the context of Aleksandr Dugin’s neo-imperial ideology

Russian propaganda related to the conflict in Donbass aims to present this region in the cultural, spiritual, axiological, and religious aspects as an inseparable part of the so-called “Russian world” (*русский мир*), understood as the Russian civilisation community. An important element of the ideological policy of Russia towards Donbass are the attempts to create the image of the “Russian hero”. The article is devoted to the heroisation and sacralisation of the best-known pro-Russian militants in Donbass: Arsen Pavlov (“Motorola”) and Mikhail Tolstykh (“Givi”). The nationalist views of Aleksandr Dugin, one of the most influential Russian neo-imperialist intellectuals, provide an interesting context for interpretation of the ideological background and consequences of Pavlov’s and Tolstykh’s heroisation. Firstly, the article presents Pavlov’s and Tolstykh’s biographies. Secondly, it discusses the ideological aspect of the conflict in Donbass. Thirdly, in this context, it shows the manifestations of Pavlov’s and Tolstykh’s heroisation as well as its social, political, and ideological significance.

Keywords: Arsen Pavlov, Mikhail Tolstykh, Motorola, Givi, Aleksandr Dugin, war in Donbass, Russian militarism.